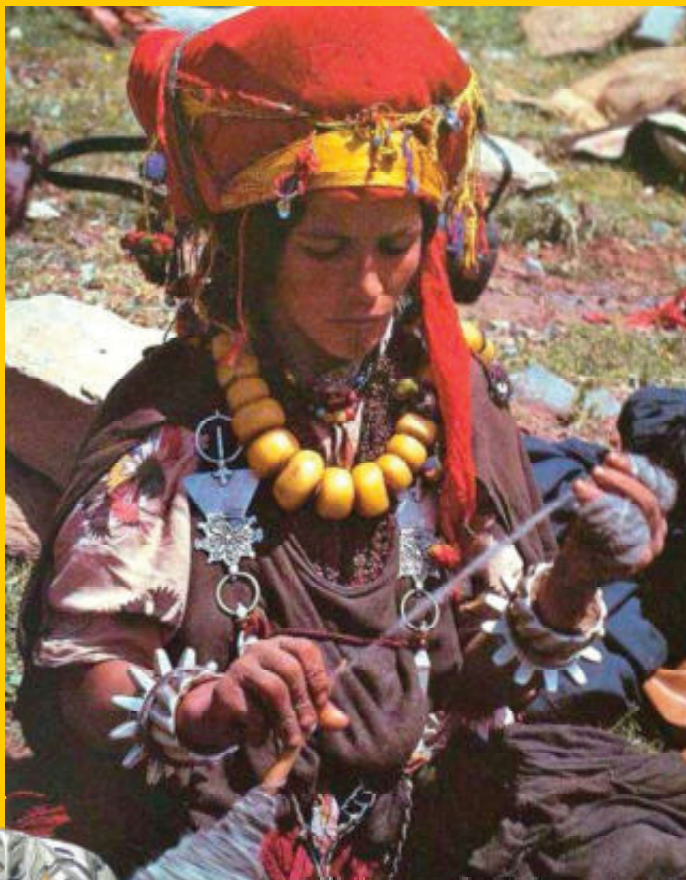


'De armband met de twaalf punten' van de Aït Atta

De zon aan je pols

Het is voorjaar 1932. Hogerop in het Atlasgebergte liggen de zomerweiden van de inwoners van M'semrir, een Marokkaans gehucht van de Aït Atta, een grote confederatie van Imazighen (Berbers) in Marokko. We zijn in wat tegenwoordig de regio DrâaTafilalet heet, zo'n driehonderdzeventig kilometer ten oosten van Marrakech.



Jonge Aït Atta vrouw in traditionele kleding.
Bron Rabaté, 1996



Een 'bracelet à douze pointes', een sieraad waarvan er aan beide polsen een gedragen wordt en dat als verdedigingswapen gebruikt kan worden.

A

Is Aïsha, een jonge Aït Atta vrouw,

naar het zuidwesten kijkt, dan ziet ze nog net de top van de Jbel Saghro op 2.712 meter hoogte in het oostelijke deel van het Atlasgebergte.

Het is vroeg in mei. De geiten grazen van het korte stugge alfagras (*Stipa tenacissima*). De Atlasceder (*Cedrus atlantica*) en de groenblijvende Thuja maken langs de bergflanken gedrongen, kronkelige boomvormen.

Terwijl om haar heen de tenten van het zomerkamp worden opgericht, spint Aïsha grijze wol met de traditionele spintol. Om haar beide polsen draagt ze een zware zilveren armband die uit drie afzonderlijke delen bestaat. De functie van dit type armband is berucht. Hij wordt '*le bracelet à douze pointes*' genoemd ('*Abzg n iqurraïn*' in de taal van de Imazighen), de armband met de twaalf punten.

De kleding

Om haar hals draagt ze een aantal kleinere kettingen met kralen van halfedelstenen uit de Hoge Atlas; carneool, agaat, amazoniet en bergkristal. Verder een donkerbruine



kruidnagelketting. En ze draagt een collier met enorme, geelgouden kralen van '*faux ambre*', ook wel 'vals barnsteen' genoemd, een als kraal gevormde en bewerkte fenolhars (een polymerisatie van fenol met formaldehyde, die sinds het begin van de 20ste eeuw door het Westen in de vorm van kralen en halffabricaten op grote schaal aan Noord-Afrika werd verkocht).

Haar donkere haar is ingepakt in een ruime, rode wollen hoofddoek met een warmgele band. De band is extra rijk versierd met strengen kleurige wol, glanzende zilveren munten en zilveren kettingen met daarin kralen en kwasten van uitgekamde wol.

In haar gezicht is Aïsha getatoeëerd op de traditionele wijze van de Aït Atta. Zichtbaar op haar kin is een blauwe streep tot aan haar onderlip met getatoeëerde punten ter weerszijden. Dezelfde donkerblauwe puntjes sieren de huid op de brug tussen haar wenkbrauwen. De islam verbiedt sedert eeuwen deze traditionele versiering, maar in afgelegen streken blijven de vrouwen van de

Imazighen-confederaties de tatoeages aanbrengen.

Op haar warme wollen kleding draagt ze, net onder de ketting met kralen van '*faux ambre*', twee enorme zilveren *fibulae*, die met zilveren kettingen en zilveren gewichten met elkaar verbonden zijn en die haar kleding bijhouden. Aïsha is een rijke, jonge vrouw.

De armband met de twaalf punten

Van alle Marokkaanse sieraden die van een gegoten, tribale zilverlegering zijn vervaardigd, is de meest intrigerende, in elk geval de meest mythische, wel de '*bracelet à douze pointes*' van de Aït Atta. De 'twaalfpuntige zon' (het middendeel) wordt eigenlijk nooit alleen gedragen. Deze zilveren armband heeft twaalf grote uitsteeksels met aan weerszijden een slanke huls. Aan beide zijden wordt deze 'middenband' omvat door twee andere, zilveren armbanden, die ribben hebben waar een decoratie op aangebracht is. Repen leer en dik schapevet houden de drie armbanden strak bijeen en voorkomen dat de huid van de arm van de vrouw bekneld raakt.



De drie delen van de '*bracelet à douze pointes*'.

Drie versies van de twaalfpuntige armband van Aïta Atta



Er bestaan verschillende versies van de twaalfpuntige armband van Ait Atta. De twaalf punten zijn soms minder uitgesproken, het materiaal kan variëren van een lage, tribale zilverlegering tot een zilver dat bijna net zo puur is als 925 Sterling, maar het is en blijft onmiskenbaar een armband die bedoeld is ter zelfverdediging.



De gehele armband weegt 1,35 kilo. Aïsha draagt er een aan elke pols. Bijna drie kilo zwaar, maar ze lijkt het niet te merken. Ze draagt ze de hele dag. Een waar vermogen aan haar polsen.

Dagelijkse dracht

Slechts weinigen weten hoe deze armband echt gebruikt wordt. Hij maakt deel uit van de dagelijkse dracht. Hij wordt gedragen bij het weiden van het vee, het melken van de geiten, het spinnen van wol, het bereiden van de maaltijd, het wassen van de kleding en de kleden. Het is naast wat we ook wel 'draagbare rijkdom' noemen, een alledaags gebruiksvoorwerp dat als een zelfverdedigingswapen dienstdoet. Het is de meest uitgesproken vorm van een *'bracelet d'auto-défense'* van de Aït Atta. Een klap van deze armband van 1,35 kg en elke aanvaller loopt schade op. De vrouwen in het leefgebied van de Aït Atta hadden alle redenen om op haar hoede te zijn. In vroeger tijden van rivaliteit en tribale conflicten, en opeenvolgende buitenlandse invasies, waren de vrouwen een doelwit, een prooi voor de vijand. Ze werden aangevallen en zelfs als buit ontvoerd, om in slavernij te worden verkocht. Dus ter zelfverdediging was de *'bracelet à douze pointes'* van onschatbare waarde.

Evolutie van de twaalf punten

De *'bracelet à douze pointes'* wordt onder andere gesmeed van het ruwe zilver uit de mijnen in het Atlasgebergte. Die mijnen vormen een complexe gatenkaas van diepe eenmannschachten door de hoogste delen van de Atlas. Gangen die gangen met elkaar verbinden in zeer uitgebreide netwerken, waarin het levensgevaarlijk werken is. Bij de verwerking van het gewonnen zilvererts wordt gebruikgemaakt van de 'verlorenwasmethode'. Eerst wordt met deze techniek een armband gegoten, die daarna door een zilversmid verder verfraaid wordt. Er zijn vele varianten van dit type verdedigingsarmband bekend. In de loop der tijd en bij andere confederaties van Imazighen worden de twaalf punten van deze armband minder geprononceerd.



De noorderburen van de Aït Atta, de Aït Todra en de Aït Morghad, maken armbanden die gelijkenis vertonen met de *'bracelet à douze pointes'*.

Twee latere versies van de twaalfpuntige armband.

Alleen het middendeel

Omdat de noodzaak voor een zelfverdedigingswapen inmiddels is verminderd, hebben de armbanden deze functie verloren en worden de middenbanden met de twaalf punten tegenwoordig nauwelijks nog gedragen.

De punten van de ster verdwijnen echter niet en het blijven er nog lang twaalf, maar ze evolueren tot een vorm die én meer draagbaar wordt én een grotere esthetische waarde vertegenwoordigt. Het golfmotief van de uit zilver gegoten armbanden in de stijl van de Aït Atta wordt van lieverlede wervelender en elegantier. Op de schuin lopende, bollende golven zijn decoraties aangebracht die het golfmotief verder versterken. Bovendien worden de geciseleerde motieven sierlijker en verfijnder. Uiteindelijk zal dit type armband z'n esthetische hoogtepunt bereiken in de golvende, goud-zilveren, gestanste en geciseleerde armbanden die we kennen onder de naam *'Lune et Soleil'* ('maan en zon', in de taal van de

Lune et soleil

Een hoogtepunt van sieraadkunst van de Imazighen in hedendaags Marokko is de 120 gram zware armband die de naam draagt: 'Lune et Soleil' (maan en zon). Gegoten, gestempelde en handgevormde banden van afwisselend 18-karaats goud en 925 Sterling zilver, met gegraneerde gouden randen. Deze armband is uitgebreid gemerkt met meesters tekens. De

afgebeelde armband is het werk van de edelsmid Harmed uit Ouezzane. Hij gebruikt een traditionele, honderden jaren oude, door de Joden overgedragen giettechniek. Harmed is een van de laatste twee of drie vaklieden die dit traditionele procedé beheersen. Hij heeft twee beroemde en unieke modellen van 'Lune et Soleil' op zijn naam staan.



Imazighen: 'Ayyur en Tafukt') uit plaatsen in Noord-Marokko zoals Fez, Ouazzane, Tanger en Tétouan. 'Lune et Soleil' mag in deze evolutielijn van wapen tot juweel met recht het juweel van Marokko par excellence genoemd worden.

info@esoxholland.nl

Met dank aan Mohamed Bari uit Marrakech, van wie we heel veel informatie over de 'bracelet à douze pointes' hebben gekregen. Ook de nog levende orale bronnen, die we hebben mogen raadplegen, zijn van onschatbare waarde geweest.

* Informatie over de auteurs.

Mohamed Saadouni, kenner van de cultuur van de Imazighen & arabist, doet onderzoek naar het erfgoed van de Imazighen (materieel en immaterieel) in Marokko. Hij is werkzaam voor de Universiteitsbibliotheek in Leiden en de Universiteitsbibliotheek in Amsterdam (VU). Van zijn hand verschenen diverse publicaties over de linguïstiek en de cultuur van Noord-Afrika, Marokko in het bijzonder.

Taco Meeuwssen is kunsthistoricus, publicist, auteur en fotograaf. Hij is oud-docent aan Artez Hogeschool voor de Kunsten in Arnhem, strategisch bestuursadviseur voor de overheid. Hij schreef romans, verhalenbundels, dichtbundels, en wandelboeken. Hij schreef voor rijks- en provinciale overheden, publiceerde en vertaalde artikelen en uitgaven in opdracht over onder andere instellingen voor (moderne)kunst en cultuur en de geestelijke gezondheidszorg.

Literatuur

- Assou, R. (2013). Berber Jewelry: A Wealth In Heritage. In: *Fashion magazine 2013*
- Becker, C.J. (2006). *Amazigh Arts in Morocco: Women Shaping Berber Identity*. Austin: University of Texas Press
- Bernasek, L. (1975). *Artistry of the Everyday: Beauty and Craftsmanship in Berber Art*. Massachusetts: Peabody Museum Collections Series
- Burner, J. (2011). *Bijoux touaregs: art des bijoux anciens du Sahel et du Sahara au Niger*. L'Argentière-la Bessée: Fournel
- Corbett S. (2018). The Ouled Nail - Defense Bracelets. In *Ethnic Jewels Magazine 2018*
- Eudel, P. (1906). *Dictionnaire des bijoux d'Afrique du Nord: Maroc, Algérie, Tunisie, Tripolitaine*. Paris: Bibliothèque d'Archéologie Africaine
- Falabella, R. (2016). Imitation amber beads of phenolic resin from the African trade. In *Beads, Journal of the Society of Bead Researchers*
- Fisher, A. (1984). *Africa Adorned*. London: The Harvill Press
- Goldenberg, A. & Rabaté, M.-R. (1999). *Bijoux du Maroc du Haut Atlas à la Méditerranée, depuis le temps des juifs jusqu'à la fin du XXe siècle*. Aix-en-Provence: Edisud
- Goodman, J.E. (2005). *Berber Culture on the World Stage*. Bloomington: Indiana University Press
- Holmes, L. (2007). *The Culture and Arts of Morocco and the Berbers*. Tucson: University of Arizona, The Center for Middle Eastern Studies (CMES)
- Jacobson, K. (2007). *Odaliques and Arabesques: Orientalist Photography, 1839-1925*. London: Bernard Quaritch Ltd.
- Loughran, K. & Becker, C. (2008). *Desert Jewels: North African Jewelry and Photography from the Xavier Guerrand-Hermès Collection*. New York: Museum for African Art
- Mann, V.B., ed. (2000). *Morocco: Jews and Art in a Muslim Land*. New York: Merrell, in association with The Jewish Museum
- Py-Lieberman, B. (2007). *The Art of Being Tuareg*. Washington: Smithsonian African American Museum
- Rabaté, J. & M.-R. (1996). *Bijoux du Maroc, Du Haut Atlas à la Vallée du Draa*. Aix-en-Provence: Edisud/Le Fennec
- Ramirez, F. & Rolot, C. (2020). *Bijoux du Maroc, la beauté des diables*. Paris: Arc Edition
- Udpike, D. (2010). Desert Jewels, North African Jewelry and Photography from the Xavier Guerrand-Hermès Collection. In *Wearable wealth among semi-nomadic peoples, article in Ornament - the arts and crafts of professional adornment, issue volume 23*
- Van Cutsem, A. (2003). *A World of Bracelets*. Milaan: Skira